

قانون سلام، قانون لبخند

مهدی گلی ایسک^۱

دانشجوی دکترای حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود

چکیده

سلام نام خداوند، دیباچه کلام و کلید مُحبت است. در لغت به معنی سلامتی، امنیت و صلح می‌باشد و نشان از سلامت از عیب و در امان بودن از فحاشی و در قرآن و روایات بر سلام کردن تأکید فراوانی شده است و نشان زیبایی است از برخورد انسان‌ها که حامل امنیت و آرامش و طمأنینه و عدم تجاوز به دیگران است. بررسی کاربردهای عملی این کلمه «سلام» و مشتقات آن در زندگی موضوع پژوهش این تحقیق می‌باشد. بر اساس یافته‌های تحقیق و با توجه به نحوه بیان لفظ کلمه سلام، می‌توان نتیجه گرفت نمی‌توان اخم نمود و سلام کرد. همچنین با توجه به تفاوت نحوه کاربرد واژه سلام با سلام علیکم در برخورد با انسان وجود دارد که ترجیح بر استفاده از سلام علیکم آشکار می‌گردد.

واژگان کلیدی: سلام، سلام علیکم، لبخند

^۱ نویسنده مسئول: Mahdigoliayask@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۹/۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۶

مقدمه

یکی از اسماء حسنی (آیه ۲۳ سوره حشر)، که انسان از اولین آموزگارش آموخت و آن را بر ملائک عرضه نمود. (آیه ۳۱ سوره بقره) «سلام» است. این موجود اجتماعی بعنوان «جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» (آیه ۳۰ سوره بقره)، برای برقراری ارتباط سالم و ایمن به همراه برقراری عبادتی آسان و پر از منفعت با همنوعان خویش، از واژه بسیار زیبا و پر معنایی استفاده می‌کند که با آن، برای مخاطب خود، دعای خیر و آرزوی سلامتی دارد و در عین حال، به او به اطمینان می‌دهد که از سمتش، هیچ ضرری متوجه او نخواهد شد. در واقع «سلام کردن» اولین مرحله برای ارتباط سالم بین دو انسان است که حاوی پیام‌های متعددی از قبیل دوستی، محبت، تواضع، دعای خیر، اطمینان دادن به طرف مقابل و... است. سلام از نام‌های خدا و در اسلام برای تحیت و درود گفتن و در لغت به معنای سلامتی، امنیت و صلح^۲ است که در فارسی به درود^۳ ترجمه شده است. (ویکی شیعه^۴)

در ادامه، جهت بررسی دقیق‌تر، جدول زیر که در برگزیده آمار تعدادی واژه سلام و مشتقات آن است، را ملاحظه می‌کنید.

جدول شماره ۱- آمار تعدادی استفاده از اسم «سلام» و مشتقات آن در قرآن کریم

شرح	سال نزول	سوره	آیات	مرتبۀ تکرار	مرتبۀ تکرار واژه		
					سلام	سلاما	سلام علیکم
مکی	۴	۴	۵	۷	۴	۳	-
	۵	۱	۱	۱	۱	-	-
	۶	۱	۱	۱	-	-	۱
	۷	۲	۶	۶	۶	-	-
	۹	۲	۲	۲	۱	-	۱
	۱۰	۲	۳	۳	۳	۳	-
	۱۱	۲	۵	۵	۳	۱	۱
	۱۲	۴	۵	۵	۲	۱	۲
	۱۳	۴	۷	۷	۸	۱	۲
		مجموع	۳۵	۳۸	۲۲	۹	۷
مدنی	۱۷	۱	۱	۱	۱	-	-
	۱۹	۱	۱	۱	۱	-	-
	۲۰	۱	۱	۱	۱	-	-
	۲۳	۱	۱	۱	۱	-	-
	مجموع	۴	۴	۴	۴	-	-
مجموع کل			۳۹	۴۲	۲۶	۹	۷

منبع: فرهنگ علوم قرآنی، جلد ۱، صفحه ۲۴۴۰

۲- معجم الوسیط، ذیل سلم

۳- لغت‌نامه دهخدا

۴- <https://fa.wikishia.net>

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌کنید، واژه «سلام» در ۳۹ آیه قرآن کریم و ۴۲ مرتبه بکار رفته است که ۳۸ مرتبه در مکه و ۴ مورد در مدینه نازل شده است. علاوه بر این واژه‌های «سلاما» و «سلام علیکم» فقط در مکه نازل شده است. این اسم خداوند، ۳۸ مرتبه در ۳۵ آیه قرآن در مکه یا درصد فراوانی ۹۰.۴۸ درصدی و ۴ مرتبه در ۴ سوره قرآن در مدینه نازل شده است.^۵ بیشترین تعداد سوره‌ها، تعداد آیات و تعداد تکرار مربوط اسم «سلام» به سال ۱۳ بعثت می‌باشد. علاوه بر این، ارتباط بسیار زیبایی بین نزول واژه «سلام» و شرایطی که برای پیامبر و مسلمانان در ۲۳ سال بعثت، خصوصاً در شهر مکه مواجه می‌شویم. بررسی این موضوع، به ما کمک می‌کند ضمن درک این ارتباط، مساله تحقیق را نیز بهتر درک نماییم.

در سال چهارم بعثت که با علنی شدن اسلام می‌باشد، اسمی از اسماء خداوند با آیات قرآن قرائت می‌شود و آن اسم «سلام» است که خبر از یک رابطه پر از «سلامتی و تحیت» می‌باشد و به همراه یک اعلان عمومی است مبنی بر اینکه همه انسان‌ها، از اعمال انسانی که «سلام» می‌کند و بر مبنای آن رفتار می‌کند، در امان هستند (طیب، ۱۳۶۹). آیات ۵ سوره قدر، ۳۴ سوره ق، ۲۶ و ۹۱ سوره واقعه و ۲۵ سوره ذاریات که در این سال نازل شده است، موبد بر این مطلب است و نشان از شروعی بسیار قدرتمند در اولین سال نزول واژه «سلام» با ۷ مرتبه تکرار است. همچنین، آیه ۲۵ سوره ذاریات، برای اولین بار ترسیم کننده رابطه‌ای دو طرفه مبتنی بر «سلام» است که بین حضرت ابراهیم (ع) و فرشتگانی بر او وارد شده‌اند، می‌باشد.^۶ در این سال واژه «سلام» و واژه «سلاما» در آیات استفاده شده است. واژه «سلاما» علاوه بر این آیه و دیگر آیات قرآن شامل ۶۹ سوره انبیاء، ۶۳ و ۷۵ سوره فرقان، ۶۲ سوره مریم (ع)، ۵۳ سوره حجر و ۲۶ سوره واقعه، حاوی دو موضوع مهم می‌باشد: ۱- نشان از سلامتی و تحیت و احترام می‌باشد. ۲- آغاز هرکلام و سخن با سلام می‌باشد (قرائتی، ۱۳۸۳).

زیبایی و عظمت واژه «سلام» دوچندان می‌شود اگر، مبنای نزول سوره قدر را سال چهارم بعثت (۲۵ سوره به ترتیب نزول طبق روایت صحف الازهر، بقائی و جابربن زید) بدانیم، این اولین سوره‌ای است که با واژه سلام بر پیامبر نازل شده است و از طرفی با توجه به ترتیب مصحف، آخرین سوره است که در آن واژه «سلام» استفاده شده است. و موبد این مطلب مهم است که هم می‌تواند به عنوان دلیلی بر نحوه قرار گرفتن سوره‌های قرآن بر اساس یک نظم باشد و هم حاوی تحیت برای مسلمانان در تمام مدت زمانی باشد که به قرآن عمل می‌کنند.

از سال ۴ بعثت تا پایان سال سیزدهم بعثت، جز در سال هشتم بعثت^۷، هر سال واژه «سلام» آمده است. همچنین در سال ششم بعثت، برای اولین بار، واژه «سلام علیکم» را در آیه ۷۳ سوره زمر مشاهده می‌کنیم که نشان از تحیت و احترام بالا به انسانیت است. زیبایی این آیه هنگامی آشکار می‌گردد که این آیه شباهت بسیار زیادی با آیه ۷۱ همان سوره دارد که بدون واژه «سلام علیکم» در خطاب به متکبرین کافر گرفتار شده در عذاب، می‌باشد. در آیه ۷۳ سوره زمر مشاهده می‌کنیم که اولین پیام ننگیان بهشت به کسانی که وارد بهشت می‌شوند واژه زیبای «سلام علیکم» است در حالیکه درهای بهشت قبل از ورود آنها گشوده شده است («سَلَامٌ عَلَیْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ») (آیه ۷۳ سوره زمر). (طبرسی، ۱۳۷۵).

در سال ۷ بعثت، تحریم اقتصادی، اجتماعی شعب ابی طالب شروع می‌شود و نیاز به حمایت معنوی خداوند از مؤمنین دوباره افزایش می‌یابد. واژه «سلام»، ۶ مرتبه در این سال وحی می‌شود و می‌تواند به عنوان شاهدهی بر سختی زندگی در شعب ابی طالب باشد. در این سال، بیشترین واژه «سلام» در سوره‌ای با نام «صافات» از سوی پروردگار بر پیامبر اکرم (ص) با مضامین

^۵ - جهت استخراج سال نزول قرآن از سایت ویکی‌فقه به آدرس <https://fa.wikifqh.ir> استفاده شده است.

^۶ - صحبت در خصوص بررسی مسائل مطروحه در این آیه در مقاله‌ای دیگر خواهد آمد. علت اهمیت آن، این است که این آیه، دارای اولین‌هایی است که تصویر کننده یک رابطه دوطرفه در پناه «سلام» بین پیامبر بزرگ حق با فرشتگان نازل کننده عذاب بر قوم لوط است. که دران شالله در مقاله‌ای دیگر به بررسی آن پرداخته خواهد شد.

^۷ - بررسی این موضوع که آیا در سال ۸ بعثت، نیز آیاتی با واژه «سلام» آمده است یا نه، نیاز به بررسی بیشتری را می‌طلبد که انشالله در مقالات دیگر بررسی خواهد گردید.

«سلام» بر پیامبران قبلی نازل می‌گردد. سلامی بر نوح (ع) در دو عالم قبل و بعد از طوفان، سلام بر ابراهیم(ع) قبل و بعد از آتش، سلام بر موسی و هارون (ع) قبل و بعد از غرق شدن فرعون، سلام بر آل یاسین^۸ و تمامی مرسلین در تمامی زندگی همراه با رسالت آنها، در این سوره بر پیامبر اکرم (ص) وحی شده است. علاوه بر این مواهب معنوی، در آیه ۵۸ سوره یس: " (سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ)"، که سخنی است از ناحیه پروردگار رحیم و مهربان آنها برای بهشتیان، در این سال نازل شده است. این ندای روح افزا و نشاط بخش و مملو از مهر و محبت او چنان روح انسان را در خود غرق می‌کند، و به او لذت و شادی و معنویت می‌بخشد، که با هیچ نعمتی برابر نیست، آری شنیدن ندای محبوب، ندایی آمیخته با محبت، و آکنده از لطف، سر تا پای بهشتیان را غرق سرور می‌کند، که یک لحظه آن بر تمام دنیا و آنچه در آن است برتری دارد.^۹

در سال نهم بعثت، دو بار از واژه سلام استفاده شده است. یکبار از واژه «سلام» در آیه ۵۹ سوره نمل و بار دیگر از واژه «سلام علیکم» در آیه ۵۵ سوره قصص استفاده شده است. در آیه ۵۵ سوره نمل، سلامتی و صحت بندگان برگزیده خدا را نشان می‌دهد و استفاده از واژه «سلام علیکم» با هدف پرهیز از سخن لغو جاهلان، به آنها گفته می‌شود. همچنین در سال دهم بعثت، در آیات نازل شده بر پیامبر از واژه «سلاما» استفاده شده است. در این سال، شاهد پایان یافتن بعثت تحریم اقتصادی، اجتماعی شعب ابی طالب می‌باشیم. در آیه ۶۹ سوره انبیاء واژه «بردا» را مشاهده می‌کنیم که با واژه «سلاما» از سوی خداوند بر آتش ارسال می‌شود که ابراهیم(ع) را در صحت و سلامتی در خود جای دهد. بر اساس آیات ۶۳ و ۷۵ سوره فرقان که در این سال نازل شده است، واژه سلاما مترادف «تجیه» می‌باشد که در خصوص عباد الرحمن بیان گردیده است. آنها کسانی هستند که بخاطر صبرشان به «تحتیت و سلاما» می‌رسند. این‌ها گروهی هستند چونان ابراهیم(ع)، هوای نفس را که مانند آتش نمود در وجودشان بر دل سوخته آنها حمله ور است، به واسطه رحیم و غفور بودن پروردگار و صبرعظیمشان به «بردا» و «سلاما»، تبدیل شده است.

از سال یازدهم تا سیزدهم بعثت ما شاهد افزایش واژه «سلام» همزمان با آشنایی مردم یثرب با دین اسلام هستیم. در سال یازدهم در ۵ آیه سوره‌های مریم (ع) و طه، در سال دوازدهم در ۴ سوره و در پنج آیه و نهایتاً در سال سیزدهم ما شاهد نزول هشت مرتبه واژه سلام در قالب هشت آیه در ۴ سوره قرآن هستیم که از بیشترین مقدار تعدادی را واژه «سلام» بابت تعداد سوره، آیات و مرتبه تکرار را به خود اختصاص می‌دهد. از سال ۱۳ بعثت واژه «سلاما» با مجموع ۹ مرتبه و همچنین واژه «سلام علیکم» با ۷ مرتبه تکرار، دیگر وحی نمی‌شود. واژه‌های «سلاما» و «سلام علیکم» با تعداد ۱۶ مورد فراوانی معادل ۳۸.۱ درصد از مجموع کل واژه‌های بکار رفته «سلام» را به خود اختصاص می‌دهد. ویژگی مشترک مفهوم «سلام» در طی این سه سال، تاکید بر مفهوم «تَجِيَةٌ»^{۱۰} است که تمامی آیات نازل شده طی این سال‌ها، می‌باشد.

ما واژه «سلام علیکم» را تنها یکبار در سال ۱۱ بعثت می‌بینیم که توسط حضرت ابراهیم(ع) در پاسخ به «الایه» در آیه ۴۷ سوره مریم(ع) استفاده می‌شود. حضرت ابراهیم(ع) در پاسخ به او بخاطر تهدید به مرگ از واژه «سلام علیکم» استفاده می‌کند و سلامت و تهیت را برایش آرزو دارد. و همچنین ممکن است این سلام، سلامی باشد که ابراهیم(ع) هنگام خداحافظی با «الایه» بر زبان می‌آورد. واژه «سلام علیکم» دوبار در سال ۱۲ و دوبار در سال ۱۳ بعثت نازل شده است.

^۸ - در مورد اینکه آل یاسین چه کسانی هستند و چه اتفاقی برایشان افتاده است. موضوعی است که در این مقاله نمی‌گنجد و به نظر نویسنده، نشان از وقوع اتفاقی قبل و بعد از آل یاسین به مانند دیگران پیامبران قبلی دارد. در زمان حضرت نوح (ع)، دنیا را آب فرا می‌گیرد. بر حضرت ابراهیم (ع)، آتش آرام می‌شود. و بر حضرت موسی و حضرت هارون (ع)، دریا، کرنش می‌کند. اما در برابر آل یاسین (ع) چه اتفاق افتاده، موضوعی است که نیاز به بررسی بیشتری را می‌طلبد که از موضوع این مقاله خارج است.

^۹ - تفسیر روح المعانی " جلد ۲۳ صفحه ۳۵ ذیل آیات مورد بحث.

^{۱۰} - در آیه ۷۵ سوره فرقان در سال ۱۰ هجرت نوید از شروعی دارد که در طی سه سال بعد، مفهوم واژه «سلام» را هم پایه «تَجِيَةٌ» قرار داده است.

با بررسی تکرار بین نزول واژه سلام به این مطلب می‌رسیم که فراوانی آن در سال‌های ۴، ۷ و ۱۳ بعثت نسبت به دیگر سال‌های بعثت زیادتر شده است. ما در سال چهارم بعثت شاهد علنی شدن اسلام، در سال هفتم، تحریم اقتصادی، اجتماعی شعب ابی طالب و در سال سیزدهم بعثت، مساله هجرت از مکه به مدینه را می‌نگریم و این موضوع را مطرح می‌کند که آیا می‌تواند بین استفاده از واژه «سلام» و دادن آرامش و احساس امنیت بیشتر به مسلمان، رابطه‌ای وجود داشته باشد؟ همچنین چرا پیامبر اکرم (ص) در «سلام کردن» بر دیگران سبقت می‌گرفت؟ همچنین چه تفاوتی بین استفاده از واژه «سلام» با «سلام علیکم» در آیات قرآن کریم وجود دارد؟ عبارتی آیا می‌توان از یک دستورالعمل در قالب یک «توصیه» تا «قانون» استفاده کرد و آن، اینست که: در چه زمانی از «سلام» یا «سلام علیکم» استفاده کنیم؟

اهمیت موضوع

در قرآن و روایات بر سلام کردن تأکید فراوانی شده و دارای آداب و احکام ویژه و در قرآن و سنت دارای کاربردهای متعددی است. اسلام با «سلام» وارد هر خانه‌ای می‌شود و نشان از «بردا» و «تجیه» بر کسانی است که در این ارتباط هستند. در واقع بشریت، با استفاده از واژه «سلام»، وارد رابطه‌ای می‌شوند که عبودیت را فریاد می‌زند و انسانیت را آغاز می‌کند. امروزه برقراری ارتباط دوسویه یا چند سویه صد در صد موفقی که در آن، همیشه مطمئن باشیم، بدرستی یک عمل درست ارتباطی را درست عمل کرده‌ایم، با توجه به عدم تحت کنترل بودن محیط پیرامونی ما، تقریباً جزئی از آرمان خواهی یک جامعه انسانی ایده آل به حساب می‌آید. حال، اگر کتابی پیدا شود و بر این فکر آرمان‌خواه، مهر تأیید را بزند و همچنین توجه را، متوجه مفاهیم و واژه‌هایی بسیار تکراری کند که در زندگی روزمره بارها، استفاده می‌شود، بدون اینکه به مفاهیم و کاربردهای آن در زندگی توجه کنند، شما چقدر حاضر خواهید بود با «تعقل» در آن^{۱۱} کتاب عظیم بنام «قرآن»، استفاده لازم از آن کتاب «تحدی کننده»، را جهت حرکت در مسیر انسانیت خود انجام دهید؟

کشف قانون سلام، قانون لبخند را مرهون برخورد با کودکی می‌دانم که «علت سلام کردن» را پرسیدم و در گفتگو با او، من با یک لبخند آرامش بخش بر چهره معصوم آن کودک مواجه شدم که «سلامی» کرد و رفت، بدون اینکه متوجه آشوبی گردد که سراسر وجود مرا فرا گرفته باشد. سلام آن کودک، چنان ضربه شدیدی، به من وارد نمود که مصمم شدم، راز نهفته در این اسم خداوند را درک کنم. نتیجه تلاش علمی من طی بیش از دو دهه از عمرم، که به علت عدم خطای آن، قادر به بیان به زبان علم آمار نیستم، را سعی نمودم با استفاده از آیات قرآن بیان کنم. ذکر این نکته مهم است که هر کدام از شما خوانندگان، می‌توانید حاصل و کاربرد واژه‌های «سلام» و «سلام علیکم» را در عمل بررسی بفرمایید.

اولین برخورد، مهم‌ترین بخش برقرار کردن رابطه است و بخش وسیعی از ارتباط در چهره شما نهفته است. در یک برخورد چهره شما، ارسال کننده احساسات خوشایند مثل لبخند و یا ناخوشایند مثل عصبانیت به طرف مقابل می‌باشد. یک لبخند آرامش‌بخش ناشی از اعتماد به نفس بالا، به طور حتم می‌تواند، مطلع زیبایی در هر رابطه باشد. راز «قانون سلام، قانون لبخند» در این می‌باشد که نمی‌توان اخم کرد و سلام کرد. برای امتحان که شده، گوشی خودتان را بردارید و در حالیکه که فیلم از خودتان می‌گیرید، سعی کنید در حالیکه اخم می‌کنید، «سلام» کنید! تفاوت استفاده از واژه «سلام علیکم» در تمامی آیات متفاوت با دیگر آیاتی است که در آن واژه «سلام» بکار رفته است. این واژه در مواردی بکار رفته است که بخواهیم مخاطب انسانی، کاملاً متوجه ما گردد و بتوانیم شروع یک رابطه منطقی خارج از هر گونه احساسات را رقم بزنیم! این موضوعی است که در پاسخ به سؤالات یک و دو طرح شده، سعی می‌گردد به تفصیل بیشتری بررسی گردد. و تلاش بر آن است با دسته بندی

^{۱۱} - استفاده از واژه آن در قبل از کتاب، اشاره به مفهوم «ذلک» در آیه دوم سوره بقره دارد که انشاءالله در مقاله‌ای دیگر به این موضوع پرداخته خواهد

۳۹ آیه‌ای که در آن واژه‌های «سلام»، «سلاما» و «سلام علیکم» بکار رفته است، بر اساس نظام واژگانی و کاربرد آن، چگونگی چینش جمله‌ها و آیه‌ها و کاربرد آنها در عمل، ترتیب موجود سوره‌ها، ترتیب نزول، محل نزول و ترکیبی از همه اینها، بتوانیم به پاسخی برای سؤالات اصلی تحقیق، دست پیدا کنیم.

روش تحقیق

روش تحقیق این مقاله از جهت شکل، «موضوعی» بوده و سعی دارد آیات قرآن با واژه «سلام» را طبقه‌بندی کند و از مجموع آنها، به نظر قرآن در خصوص موضوع و ابعاد واژه «سلام» بپردازد (کریمی، ۱۳۸۹: ۱۰۶). از جهت منابع، «تفسیر قرآن به قرآن» با بهره‌گیری از آیات قرآن کریم است. در این شیوه، معانی آیات قرآن به کمک آیات مشابه که موضوع و محتوای آنها یکسان یا حداقل نزدیک به هم است، استخراج می‌شود. اساس این روش تفسیری، این اعتقاد است که قرآن مبین خویش است، و اگر ابهام و اجمالی در برخی آیات قرآن دیده می‌شود، معلول عدم توجه و تدبر در دیگر آیات قرآنی است و با مراجعه به آیات دیگر برطرف می‌شود. دیدگاه علامه طباطبایی (ره)، در این خصوص اینست که قرآن را با قرآن تفسیر کنیم و معنای آیه را از آیات مشابه آن، با تدبیر به دست آوریم. سپس مصادیق آن را مشخص سازیم و آنها را به وسیله ویژگی‌هایی که خود آیات به دست می‌دهد، بشناسیم (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۲). این تحقیق را می‌توان تلفیقی روش‌های بنیادی و کاربردی مورد استفاده در تفاسیر ادبی، عرفانی و تربیتی دانست که سعی دارد به تبیین و شناخت بهتری از اسم «سلام» با تکیه بر آیات قرآن، دست پیدا کند.

سؤالات تحقیق

- ۱- آیا بین افکار و اعمال سالم و پرتحیت یک «انسان» با اسم شروع کننده «سلام» رابطه‌ای وجود دارد؟ یا چه ارتباطی بین سقت جوئی بر سلام کردن و خنده رو بودن پیامبر اکرم (ص) وجود دارد؟
- ۲- در چه زمانی از «سلام» یا «سلام علیکم» استفاده کنیم؟ همچنین آیا افرادی خاصی هستند که می‌تواند از واژه «سلام» به جای «سلام علیکم» استفاده کنند؟

بررسی موضوع تحقیق

سلام کردن از اموری نیست که بعد از ظهور اسلام وضع شده باشد، بلکه نمونه‌های آن در میان اقوام و ملل گذشته سابقه دارد که این مسئله در آیات قرآن به خوبی مشخص است. دین اسلام در بسیاری موارد عادات پسندیده مرسوم در میان امت‌های پیش از خود را امضاء نموده و با اصلاح و تغییر به آن سنن و آداب کمال بخشیده است و مواردی که کاستی‌هایی در آنها وجود داشته است را جبران کرده است. استفاده از واژه «سلام» برای اولین بار از لحاظ تاریخ آفرینش آدمی، در قرآن کریم در مورد حضرت نوح (ع) در آیه ۴۸ سوره هود استفاده شده است که به آن حضرت از سوی خداوند وحی شده است. همچنین اولین کسی که مطابق آیه ۴۷ سوره مریم (ع)، از واژه «سلام» استفاده کرده است، حضرت ابراهیم (ع) بوده است. استفاده از واژه «سلاما» نیز برای اولین بار در قرآن هنگامی استفاده شده است که آتش به امر خداوند مطابق آیه ۶۹ سوره انبیاء بر حضرت ابراهیم (ع) «بردا» و «سلاما» می‌شود. استفاده از واژه‌های «سلام» و «سلاما» در مکالمه حضرت ابراهیم (ع) با فرشتگان نازل کننده عذاب بر قوم لوط در آیات ۵۲ سوره حجر، ۶۹ سوره هود و ۲۵ سوره ذاریات، مربوط می‌گردد. در آیه ۴۷ سوره طه نیز از واژه «سلام» در مکالمه بین حضرت موسی (ع) و هارون (ع) با فرعون استفاده شده است. همچنین از واژه «سلام» در آیات ۱۵ و ۳۳ سوره مریم (ع) در خصوص حضرت یحیی (ع) و حضرت عیسی (ع) استفاده شده است. همچنین واژه

سلام در آیات ۵۴ سوره انعام، ۸۹ سوره زخرف، ۹۴ سوره نساء و ۵۹ سوره نمل در زمان پیامبر اکرم (ص) آمده است. در واقع خداوند در قرآن کریم بر تمامی پیامبران اولوالعزم، «سلام» کرده است.

با بررسی جدول شماره ۲ مشاهده می‌کنیم که بیشترین استفاده از واژه «سلام» و مشتقات آن در فاصله زمانی «از دنیا تا مرگ» است. البته استفاده بیشترین تکرار واژه «سلام» در جدول مربوط به سایر موارد است که بیشترین تکرار آن با ۵ مورد تکرار مربوط به سلام داده شده به پیامبران در آیات ۷۹، ۱۰۹، ۱۲۰، ۱۳۰ و ۱۸۱ سوره صافات است. با توجه به تفاوت بعد زمانی، آیا می‌توان به یک دسته بندی از معانی و کاربرد واژه «سلام» و مشتقات آن جهت جدا گزینش و جدا نمودن آیات مورد استفاده در بخش پاسخگویی به طرح سؤالات تحقیق دست یافت. عبارتی می‌توان در زندگی روزانه، با «شبه سازی» نحوه استفاده از واژه کاربرد «سلام» و «سلام علیکم» در آیات قرآن کریم، حالتی را رقم زد که نشان از برخورد انسانی باشد که اولاً دنیا و آخرت را باهم دارد. ثانیاً در مسیر «خلیفه الهی» خویش بر زمین، رضایت خدا و خودش را محقق کنند و نهایتاً بتواند شروعی باشد بر آنچه انسان (حضرت آدم بعد از آموختن اسماء) را از موجودی که فرشتگان، در نزد معبود به توصیفش پرداخته‌اند، متمایز کند.

جدول شماره ۲- آمار تعدادی استفاده از اسم «سلام» و مشتقات آن در قرآن کریم بر اساس بعد زمان

سال نزول	مرتبۀ تکرار	از دنیا تا مرگ			از مرگ تا بهشت		بهشت		سایر موارد
		سلام	سلامها	سلام علیکم	سلام	سلام علیکم	سلام	سلام علیکم	
۴	۷	۲	۱	-	۱	-	۱	۲	-
۵	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-
۶	۱	-	-	-	-	-	-	۱	-
۷	۶	-	-	-	-	-	۱	-	۵
۹	۲	۱	-	۱	-	-	-	-	-
۱۰	۳	-	۲	-	-	-	۱	-	-
۱۱	۵	۱	-	۱	-	-	-	۱	۲
۱۲	۵	-	۱	-	۱	۱	۱	-	۱
۱۳	۸	۳	۱	۱	-	۱	۲	-	-
جمع آیات مکی	۳۸	۸	۵	۳	۲	۲	۵	۴	۷
۱۷	۱	-	-	-	-	-	-	-	۱
۱۹	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-
۲۰	۱	-	-	-	۱	-	-	-	-
۲۳	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-
جمع آیات مدنی	۴	۲	۰	-	۱	-	-	-	۱
مجموع کل	۴۲	۱۰	۵	۳	۳	۲	۵	۴	۸

بر اساس جدول فوق، واژه «سلام» از لحظه تولد آدمی تا زندگی در بهشت جاویدان، در معانی و کاربردهای متفاوتی آمده است و به وسعت سراسر آفرینش انسان می‌باشد. در استفاده از واژه «سلاما» و «سلام علیکم» نیز می‌توان به یک توازن در استفاده از آنها دست یافت. جهت پاسخگویی به سؤالات طرح شده تحقیق، در ادامه به بررسی معانی سلام و کاربردهای آن در آیات قرآن، با توجه به مقالات موجود در این زمینه، پرداخته می‌شود.

درباره سلام تاکنون مقالات زیر نگارش و به زبان فارسی چاپ شده است: ۱- «سلام در اسلام» نوشته دکتر حسین چوبین که به بررسی معانی «سلام» و مسائل اخلاقی این واژه در قرآن و روایات می‌پردازد. این مقاله در شماره ۱۴۸ نشریه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران به چاپ رسیده است. ۲- دو مقاله از آقای علیرضا صالحی با موضوع «معانی سلام در قرآن» و «بررسی و مواضع اسلام و مشتقات آن در قرآن کریم» در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۹ که به ترتیب در چهلمین شماره نشریه صحیفه مبین و هیجدهمین شماره نشریه علوم اسلامی چاپ شده است به بررسی معانی، مفاهیم و تحلیل محتوایی «سلام» پرداخته است. ۳- یک مقاله به عنوان «بررسی معناشناسی واژه سلام در تفسیر تبیان شیخ طوسی» توسط آقای حسن کاظمی سهلوانی و همکاران در نخستین شماره (بهار و تابستان) ۱۳۹۶ مجله ادبی سعی در بررسی وجوه اعرابی و ساخت‌های صرفی و وجوه نحوی «سلام» در قرآن پرداخته است. با استفاده از این مقالات، سعی نموده‌ایم در جداول شماره ۳ تا ۵ دسته‌بندی از آیات قرآن داشته باشیم.

جدول شماره ۳- آمار تعدادی معانی و مفاهیم واژه «سلام» آیات قرآن کریم، در مقالات منتشر شده

آیات بصورت خطابی	معانی مورد استفاده در مقالات منتشر شده							مرتب تکرار	بعد زمانی آیات قرآن کریم
	جمع کل	بهشت	سلام به معنای الله	خداحافظی و تودیع	امنیت و ایمنی	سلامت، عافیت و خیر	درود، تهنیت و تحیت		
۱۲	۳۹	۱	۲	۵	۴	۷	۲۰	۱۸	دنیا تا مرگ
۴	۷	-	-	-	۲	۲	۳	۵	مرگ تا بهشت
۴	۱۷	۱	۱	-	۳	۵	۷	۱۱	بهشت
۷	۱۳	-	۱	-	۲	۳	۷	۸	سایر موارد
۲۷	۷۶	۲	۴	۵	۱۱	۱۷	۳۷	۴۲	جمع کل

همانگونه جدول شماره ۳ مشاهده می‌کنید که مفاهیم و معانی بیان شده در مقالات انتخاب شده موضوع پژوهش، مجموعاً برابر ۷۶ مورد می‌باشد. بیشترین معانی مورد استفاده شده با ۳۷ بار واژه «سلام» در معنی «درود، تهنیت و تحیت» و بیشترین معانی مورد استفاده در بعد زمانی «دنیا تا مرگ» با ۵۱.۳ درصد فراوانی می‌باشد. کمترین مفاهیم و معانی مورد استفاده در مورد واژه «بهشت» با دو مورد فراوانی می‌باشد که تقریباً ۰.۰۳ درصد فراوانی‌ها را شامل می‌گردد. اما مهم‌ترین نکات این جدول در استفاده از معنی «خداحافظی و تودیع» برای واژه «سلام» در آیات قرآن مجید، فقط تا زمان مرگ و استفاده از معانی «درود، تهنیت و تحیت»، «سلامت، عافیت و خیر» و «امنیت و ایمنی» در بعد زمانی «مرگ تا بهشت» می‌باشد.

جهت پاسخگویی به سؤالات تحقیق بصورت کاربردی ما، دسته بندی از آیات قرآن را بر اساس «خطابی بودن» در جدول شماره ۳ ارائه نموده‌ایم. در مجموع ۲۹ مرتبه در ۲۷ آیه از واژه «سلام» و مشتقات آن بصورت «خطابی» استفاده شده است. همچنین در جدول شماره ۴ مشاهده می‌گردد که ۹ مرتبه در ۹ آیه، از آیاتی که در آن از واژه «سلام» استفاده نشده است، «خطابی» نمی‌باشد. همچنین ۴ مرتبه در ۳ آیه، در آیاتی که واژه «سلاما» در آن بکار رفته است، «خطابی» نمی‌باشد. در جدول

شماره ۵ مشاهده می‌گردد که همه آیات با واژه «سلام علیکم»، «خطابی» می‌باشد و نشان از اهمیت استفاده از واژه «سلام علیکم» در هنگام برقراری ارتباط جهت جلب توجه طرف مقابل را می‌رساند.

جهت بررسی آیات قرآن موضوع تحقیق را ابتدا به دو دسته خطابی بودن و نبودن، تقسیم می‌کنیم و سپس آیات را بر اساس واژه‌های «سلام، سلاما» و «سلام علیکم» در قالب دو سؤال تحقیق بررسی می‌کنیم. ابتدا آیاتی که در آن واژه «سلام» و مشتقات آن، بصورت «خطابی» نمی‌باشد، در ادامه بررسی می‌گردد و بعد از آیات باقیمانده در پاسخگویی به دو سؤال پژوهش استفاده می‌گردد. در موارد زیر «سلام» در مورد کسی «خطابی» بکار نرفته است.

۱- سلام، نامی است از نام‌های خدا (آیه ۲۳ سوره حشر) آنجایی که می‌فرماید «هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ»، در آن واژه «سلام» معرفه‌ای، قبل از دیگر صفات خداوند نشان از معنی کامل «سلام» می‌باشد (اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱: ۱۹۷). نحوه چینش این صفات به همراه نحوه استفاده از واژه سلام در آیه ۹۴ سوره نساء، به مردم توصیه بر پایند بودن به «سلام» به معنی و کاربرد جامع و مانع آن در برابر همگان خصوصاً، گروندگان به دین اسلام می‌کنند. واژه سلام در شب قدر که در آیه ۵ سوره قدر نشان از «سلامی» بسیار بیشتر از آن چیزی است که ما متصور هستیم (مفردات راغب، ماده "سلم"). از آنجایی که اعتقاد بر وجود شب قدر در ماه رمضان است و در این ماه شیطان در بند است، لذا مفهوم جامع «سلام» در این شب بر عظمت این شب می‌افزاید (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲۰ تفسیر المیزان).

۲- واژه «سلام» در آیه ۱۰ سوره یونس بین واژه «سبحان الله» و «الحمد لله»، برای کسانی می‌آید که تحیت ایشان «سلام» است. سلامی که با ستایش حق شروع و با حمد او به سرانجام می‌رسد. زیبایی مفهوم «سلام» با دعوت خداوند به «دارالسلام» در آیه ۲۵ همین سوره دو چندان می‌گردد. شگفتی و زیبایی استفاده از تمامی معانی مختلف سلام، جزء معنی «خداحافظی و تودیع» را می‌توان در این سوره مشاهده نمود. خداوند در آیه ۲۵ دعوت به سوی صراط مستقیمی را می‌دهد که شروع آن به سخن به سبحان الله و اختتام آن با «الحمد لله» می‌باشد. دارالسلامی را به تصویر می‌کشد که در آن «سلام» را به معنای تام خود را بیان می‌کنند و می‌خواهد به انسانیت بفهماند که در صورت استفاده از این واژه، چگونه بهتر است در زمینی را که خداوند می‌خواهد که سراسر آن «سلام» باشد، رفتار کنند. آیه سوره ۲۳ سوره ابراهیم (ع)، آیه ۴۴ سوره احزاب، آیه ۲۶ سوره واقعه، آیه ۶۳ سوره مریم (ع)، آیه ۷۵ سوره فرقان و آیه ۱۶ سوره مائده، تبیین کننده این مفاهیم هستند. انسان متقی با تکیه بر صبر (آیه ۷۵ سوره فرقان) در سبیل السلام با گذشتن از ظلمات به نور و صراط مستقیم (آیه ۱۶ سوره مائده) با سبحان الله (آیه ۲۵ سوره یونس (ع)) شروع می‌کنند، با یکدیگر، سخن لغو (آیه ۶۲ سوره مریم (ع)) نگویند و اختتام آن با «الحمد لله» (آیه ۲۵ سوره یونس (ع)) را به اتمام می‌رساند که در تمامی این گفتگو «سلام» (آیه ۲۳ سوره ابراهیم (ع))، آیه ۱۰ سوره یونس (ع) و آیه ۴۴ سوره احزاب) به تمامی معانی و مفاهیم جزء در معنی «خداحافظی و تودیع» بکار می‌رود. (مکارم شیرازی (۱۳۷۱)، قرائتی (۱۳۸۸)، طباطبایی (۱۳۷۴)، حسینی همدانی (۱۴۰۴ هـ)، و الشعراوی (۱۴۱۸ هـ)).

طرح سؤال ۱

جهت پاسخگویی به این سؤالات که، آیا بین افکار و اعمال سالم و پرتحیت یک «انسان» با اسم شروع کننده «سلام» رابطه‌ای وجود دارد؟ یا چه ارتباطی بین سلام کردن و خنده رو بودن پیامبر اکرم (ص) وجود دارد؟ ما به سراغ آیات قرآنی می‌رویم که در آن واژه «سلام» بصورت خطابی استفاده شده است.

پاسخگویی به سؤالات فوق را آیه ۵۸ سوره یس آغاز می‌کنیم که خداوند می‌فرماید «سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ» که نشان از محیطی باصفا تر و زیباتر از این محیط آکنده از «سلام» وجود دارد. «سلام» اسمی است جامع هر چیز و به معنی وسیع کلمه که دلالت بر سلامت روح و فکر و زبان و رفتار و کردار انسانیت دارد. تشریح کامل این اسم، پس از تدبر در موارد استفاده قرآن

کریم، «بشریت» را وارد مرحله‌ای جدید به نام «انسانیت» می‌کنند که خود را شایسته آن می‌داند که با «سلام» به دنیای خلیفه الهی خویش پا بگذارد. (آیه ۳۱ سوره بقره) امروزه، با دیدن یک منظره زیبا، چنان از احساسات، سرمست می‌گردیم که در توصیف نمی‌گنجد. حال چگونه می‌توان وارد دنیایی مملو از سلامتی با دوری از سخنان لغو بدون هیچگونه تغییر در حالات جسمانی و فیزیکی گردید. در حقیقت، باید رازی در این واژه باشد که خداوند در ابتدای خلقت، در کنار دیگر «اسماء» به آدم می‌آموزد در جواب آنچه فرشتگان برای آفرینش آدمی بر زبان آورده‌اند، پاسخی شایسته دهد.

قانون سلام این را بیان می‌کنند که «بیان کلمه سلام به گونه‌ای است که نمی‌توان احم کرد و سلام نمود. کافی است امتحان کنید!». نحوه بیان حرف «س» تا حرف «م» و مخارج ادای آنها، منجر به لبخند بر روی لب هر انسانی می‌آورد. نمونه بارز و عملی تقدم بر سلام کردن، پیامبر اکرم (ص) می‌باشد. وقتی اسوه اخلاق جهان اسلام می‌بینیم که مقدم بر همگان «سلام» می‌کرده است، در واقع لبخند زنان به دنبال ترویج «انسانیت»، حتی خود را تا مرز فدا شدن می‌برد.^{۱۲} چونان پدری مهربان، در همه جا، حتی سال عام الحزن، اسوه بودن را در صفحات تاریخ، نقش می‌زند.

سلامی که نوعی اظهار تواضع و فروتنی کردن است و به دنبال یک محیط امن و امان، یک محیط مملو از صفا و صمیمیت و پاکی و تقوا و صلح و آرامش است. و در این حالت، تواضع شخص سلام کننده را در مقابل دیگران نشان می‌دهد و نوعی شخصیت پروری را طرف مقابل ایجاد کرده و این شخصیت پروری سبب رشد اجتماعی اخلاقی می‌شود. بر همین مبنا است که «انسانیت» در قرآن کریم مورد خطاب قرار می‌گیرد. سلام، یکی از نام‌های خداوند، تهنیت خداوند بر پیامبران، تبریک الهی بر بهشتیان، زمزمه فرشتگان، کلام بین‌المللی تمام مسلمانان، شعار بهشتیان در این جهان و آن جهان، ذکر خالق و مخلوق، ندای وقت ورود و خروج، آغاز هر کلام در نامه و بیان است که هم بر مرده و زنده و هم بر بزرگ و کوچک گفته می‌شود و پاسخ آن در هر حال واجب است. پیام سلام، احترام، تبریک، دعا، امان و تهنیت از سوی خداوند است. برای نمونه در آیات زیر، استفاده از واژه سلام آمده است:

الف- در (آیه ۳۴ سوره ق) می‌خوانیم: اَدْخُلُوْهَا بِسَلَامٍ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ: "با سلام و سلامت وارد آن شوید امروز روز خلود و جاودانی است". نه تنها فرشتگان بر آنها درود می‌فرستند و خود آنها به یکدیگر بلکه خداوند نیز، چنان که در (سوره یس آیه ۵۷) بر آنها سلام می‌فرستند. با توجه به آیه ۴۶ سوره حجر، دعوت از تقوای پیشگان برای ورود به بهشت، همراه با سلامت و امنیت کامل و به دور از هرگونه رنج، درد، ناخوشی و ناامنی است. این برداشت، مبتنی بر این است که مقصود از «سلام» همان سلام و درود گفتن متعارف باشد که جزء فرهنگ مسلمانان است.

ب- در آیه ۶۹ سوره هود و همچنین آیه ۳۵ سوره الذاریات برخورد بین حضرت ابراهیم (ع) و فرشتگان الهی که بصورت ناشناس بر ایشان وارد شده است مشاهده می‌کنیم. برای سلامی که فرشتگان می‌دهد از واژه سلاما استفاده شده است و این سلام نشان از سلامتی و تحیت و احترام می‌باشد. شروع سلام در آغاز هر کلام و سخن می‌باشد. واژه «سلاما» در دیگر آیات قرآن شامل آیه ۶۹ سوره انبیاء، آیه ۶۳ سوره فرقان و آیه ۲۶ سوره واقعه، موبد این موضوع می‌باشند.

ج- در آیه ۲۶ و ۹۱ سوره واقعه، جنس سلام از نوع کامل و سلامتی و تحیت از سوی خداوند است. در آیه ۲۶ نشان از یک رابطه پر از سلامتی و تحیت در بهشت بین افراد برقرار است و در آیه ۹۱ به اصحاب یمین سلام و تحیت داده می‌شود.

د- در آیه ۱۵ و ۳۳ سوره مریم (ع)، «سلام» را در سه مورد به دنیا آمدن، مردن و برانگیختن برای پیامبران یحیی (ع) و عیسی (ع) مشاهده می‌کنیم. جمله فوق نشان می‌دهد که: در تاریخ زندگی انسان و انتقال او از عالمی به عالم دیگر سه روز

^{۱۲}- آیات ۱۷۵ سوره عمران، ۲۴ سوره مائده، ۲۳ لقمان، ۶۵ سوره یونس، ۶ سوره کهف، ۳ و ۴ سوره شعراء و ۵۶ سوره قصص می‌تواند موبد بر این موضوع باشد.

کلی ایسک

سخت وجود دارد، روز گام نهادن به این دنیا «یَوْمَ وُلِدْ» و روز مرگ و انتقال به جهان برزخ «یَوْمَ يَمُوتُ» و روز برانگیخته شدن در جهان دیگر «وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا» و از آنجا که این سه روز انتقالی، طبیعتاً با بحرانهایی روبرو است، خداوند سلامت و عافیت خود را شامل حال بندگان خاصش قرار می‌دهد و آنها را در این سه مرحله توفانی در کنف حمایت خویش می‌گیرد. زمان ولادت، لحظه مرگ و روز رستاخیز، سه مرحله اساسی برای انسان می‌باشد. بر این اساس دسته بندی آیات قرآن که در آنها واژه سلام استفاده شده است، برای ابعاد زمانی جداول ۳ تا ۵ مورد استناد قرار گرفته است.

ه- تمام مرزهای نژادی و امتیازات پوچ سن، جنسیت، مال، مقام، زبان و زمان را در طول تاریخ در هم می‌شکنیم و با همه بندگان صالح خدا ارتباط برقرار می‌کنیم و بر آنها درود می‌فرستیم. و این سه بار سلام دادن در پایان نماز، مفهومی زیبا را اعلان می‌دارد که با لبخندی زیبا و پرمعنا، به سراغ دنیا برویم. جهت بررسی بهتر این واژه و مفاهیم آن در جدول شماره ۴، معانی و مفاهیم واژه «سلام» بکاررفته در آیات قرآن کریم موجود در مقالات پژوهش آمده است:

جدول شماره ۴- معانی و مفاهیم واژه «سلام» بکاررفته در آیات قرآن کریم، در مقالات منتشر شده

ردیف	ترتیب صحف و سوره	آیه	شرح واژه	بعد زمانی	معانی مورد استفاده در مقالات منتشر شده				آیات بصورت خطابی		
					درود، تهنیت و تجت	سلامت، عافیت و خیر	امنیت و ایمنی	خداحافظی و تودیع		سلام به معنای الله	بهبشت
۱	۷	یونس-۲۵	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶) کافظمی سهلوانی و همکاران (۱۳۹۶)	صالحی(۱۳۸۶)		صالحی(۱۳۸۶) صالحی(۱۳۸۹)	چوبین(۱۳۷۸) صالحی(۱۳۸۹)		مخاطبان سلام
۲	۱۹	طه-۴۷	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶)		صالحی(۱۳۸۶)			موسی و هارون(ع)	من اُتِیحَ الْهَدَى
۳	۳۹	قدر-۵	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶)		صالحی(۱۳۸۶)				
۴	۱	نساء-۹۶	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶)						
۵	۲۳	نمل-۵۹	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶)					خداوند	بِجَادِیِ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
۶	۸	هود-۴۸	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶)					خداوند	نوح(ع)
۷	۲	مائده-۱۶	سلام	دنیا تا مرگ	صالحی(۱۳۸۶) صالحی(۱۳۸۹)		صالحی(۱۳۸۶)				
۸	۳۳	زخرف-۸۹	سلام	دنیا تا مرگ			صالحی(۱۳۸۶) صالحی(۱۳۸۹)			پیامبر(ص)	کنار
۹	۲۵	احزاب-۴۴	سلام	مرگ تا بهشت	چوبین(۱۳۷۸) صالحی(۱۳۸۹)	صالحی(۱۳۸۶)	صالحی(۱۳۸۶)				
۱۰	۳۴	ق-۲۴	سلام	مرگ تا بهشت	صالحی(۱۳۸۶)					ملائک	متقین
۱۱	۱۲	حجر-۴۶	سلام	مرگ تا بهشت	صالحی(۱۳۸۶)					قرشنگان	متقین
۱۲	۱۶	مریم-۲۲	سلام	سایر موارد	صالحی(۱۳۸۹)	صالحی(۱۳۸۶)				عیسی(ع)	عیسی(ع)
۱۳	۱۵	مریم-۱۵	سلام	سایر موارد	صالحی(۱۳۸۶)	صالحی(۱۳۸۶)				خداوند	یحیی(ع)
۱۴	۴	انعام-۱۲۷	سلام	بهبشت	صالحی(۱۳۸۶)	صالحی(۱۳۸۶)		صالحی(۱۳۸۶)	صالحی(۱۳۸۹)		
۱۵	۶	یونس-۱۰	سلام	بهبشت	چوبین(۱۳۷۸) صالحی(۱۳۸۶)						

						چوبین (۱۳۷۸)، صالحی (۱۳۸۶)، صالحی (۱۳۸۹)	بهشت	سلام	ابراهیم - ۲۳	۱۱	۱۶
اهل بهشت	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	بهشت	سلام	یس - ۵۸	۲۶	۱۷
أصحاب الیمین	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	بهشت	سلام	واقعه - ۹۱	۳۷	۱۸
مرسلین	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	سایر موارد	سلام	صافات - ۱۸۱	۳۱	۱۹
						صالحی (۱۳۸۶)	سایر موارد	سلام	حشر - ۲۳	۳۸	۲۰
						چوبین (۱۳۷۸)	سایر موارد	سلام	صافات - ۱۰۹	۲۸	۲۱
ابراهیم (ع)	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	سایر موارد	سلام	صافات - ۷۹	۲۷	۲۲
نوح (ع)	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	سایر موارد	سلام	صافات - ۱۲۰	۲۹	۲۳
موسی و هارون (ع)	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	سایر موارد	سلام	صافات - ۱۳۰	۳۰	۲۴
ل یاسین (ع)	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	سایر موارد	سلام	صافات - ۱۳۰	۳۰	۲۴
جاهلون	جبار الرحمن					صالحی (۱۳۸۶)	دنيا تا مرگ	سلام	فرقان - ۶۳	۲۱	۲۵
						صالحی (۱۳۸۶)	دنيا تا مرگ	سلام	انبیاء - ۶۹	۲۰	۲۶
آتش بر ابراهیم (ع)	خداوند					صالحی (۱۳۸۶)	دنيا تا مرگ	سلام	حجر - ۵۲	۱۳	۲۷
فرشتگان نازل کننده عذاب	ابراهیم (ع)					صالحی (۱۳۸۶)	دنيا تا مرگ	سلام	هود - ۶۹	۹	۲۸
	فرشتگان نازل کننده عذاب					چوبین (۱۳۷۸)، صالحی (۱۳۸۶)	دنيا تا مرگ	سلام	ذاریات - ۲۵	۳۵	۲۹
	فرشتگان نازل کننده عذاب					صالحی (۱۳۸۶)	دنيا تا مرگ	سلام	فرقان - ۷۵	۲۲	۳۰
						صالحی (۱۳۸۶)	بهشت	سلام	مریم - ۶۲	۱۸	۳۱
						صالحی (۱۳۸۶)	بهشت	سلام	واقعه - ۲۶	۳۶	۳۲

جهت پاسخگویی به این سؤالات که، در چه زمانی از «سلام» یا «سلام علیکم» استفاده کنیم؟ آیا افرادی خاصی هستند که می‌تواند از واژه «سلام» به جای «سلام علیکم» استفاده کنند؟ یا چه ارتباطی بین استفاده از واژه «سلام» توسط حضرت ابراهیم (ع) با فرشتگان در آیه ۶۹ سوره هود وجود دارد؟ ما به سراغ آیات قرآنی می‌رویم که در آن واژه «سلام علیکم» بصورت خطابی استفاده شده است.

آنچه ما به عنوان «سلام کردن اسلامی» می‌نامیم از عبارت «سلام علیکم» است که نشان از احساس عمیق محبت و عاطفه خالصانه در مورد مخاطب انسانی است که عقلانیت را در زندگی مورد استفاده قرار داده است. اسلام می‌خواهد که سلام گفتن را با سلام پاسخ داده شود و مفاهیمی که سلام نهفته است به طرف مقابل ابزار کنند و لذا جواب گفتن سلام واجب است تا محبت و عاطفه بین مردم مستحکم تر شود. خداوند در آیه ۸۶ سوره نساء، می‌فرماید که در مقابل پاسخ هر سلام و تحیتی، باید کاملتر از آن یا دست کم مطابق با آن را پاسخ دهیم. وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا (نساء: ۸۶) هر گاه شما را تحیت و سلامی گفتند شما نیز باید به تحیت و سلامی بهتر از آن یا مانند آن پاسخ دهید، که خدا به حساب هر چیزی کاملاً خواهد رسید. (۸۶ نساء) لذا بهترین واژه در مقابل کسی که به شما «سلام» می‌کند، چه می‌تواند باشد: «سلام» یا «سلام علیکم»؟ علاوه بر این آیا عباد الرحمن (آیه ۶۳ سوره فرقان)، چونان حضرت ابراهیم (ع) (آیه ۶۹ سوره هود) می‌تواند به جای واژه «سلام علیکم» از «سلام» هم استفاده کنند.

پس از اینکه مشخص گردید که «قانون سلام» چه چیزی را بیان می‌کند، آیا می‌توان مفاهیم و کاربردهای دیگری نیز از آیات قرآن در این خصوص پیدا نمود. جدول شماره ۵، حاوی آیاتی است که در آن از سلام علیکم در ۷ آیه قرآن استفاده شده است. تعداد ۳ مورد در بعد زمانی «دنيا تا مرگ»، ۲ مورد در فاصله «بین مرگ تا بهشت» و نهایتاً ۲ مورد در بعد زمانی «بهشت» آمده است.

جدول شماره ۵- معانی و مفاهیم واژه «سلام علیکم» موجود در آیات قرآن کریم در مقالات منتشر شده

ردیف	ترتیب صفحه سوره	آیه	شرح واژه	بعد زمانی	معانی مورد استفاده در مقالات منتشر شده			ایات بصورت خطابی	
					درد، نهنیت و تحیت	سلامت، عافیت و خیر	امنیت و ایمنی		خداحافظی و تودیع
۱	۱۷	مریم-۴۷	سلام علیکم	دنیا تا مرگ	چوبین (۱۳۷۸) صالحی (۱۳۸۹)	صالحی (۱۳۸۶)	چوبین (۱۳۷۸) صالحی (۱۳۸۹)	ابراهیم (ع)	الایه
۲	۲۴	قصص-۵۵	سلام علیکم	دنیا تا مرگ	صالحی (۱۳۸۶)		صالحی (۱۳۸۶) صالحی (۱۳۸۹)	متقین	جاهلین
۳	۳	انعام-۵۴	سلام علیکم	دنیا تا مرگ	صالحی (۱۳۸۶)			پیامبر (ص) به امر خداوند	ایمان آوردگان به آیات الهی
۴	۵	اعراف-۴۶	سلام علیکم	مرگ تا بهشت	صالحی (۱۳۸۶)			اهل اعراف	واردشوندگان به بهشت
۵	۱۴	نحل-۳۲	سلام علیکم	مرگ تا بهشت	صالحی (۱۳۸۶)			ملائک	متقین
۶	۳۲	زمر-۷۳	سلام علیکم	بهشت	صالحی (۱۳۸۶)	صالحی (۱۳۸۶)		ملائک بهشت	متقین
۷	۱۰	رعد-۲۴	سلام علیکم	بهشت	صالحی (۱۳۸۶)		صالحی (۱۳۸۶)	ملائک	متقین

قانون «سلام» به همراه «علیکم» با هدف مخاطب قراردادن «عقل انسانیت» طرف مقابل است که بتوان شروع عقلانی با طرف مقابل که سرشار از احساسات مثبت و منفی است، ارتباط خود را آغاز نمود. برای درک موضوع در قالب یک مثال می آوریم: «مطابق قانون سلام، شما به عنوان یک فروشنده، با کسی که با «سلام» وارد فروشگاه می شود، در صورتی که زمان یا حوصله کافی را جهت پاسخگویی به او ندارید، از واژه «سلام علیکم» استفاده کنید و بدین وسیله سرعت خرید و تصمیم گیری فرد مقابل را بالا ببرید! کافی است امتحان بفرمایید». جهت بررسی بیشتر موضوع به بررسی کاربرد «سلام علیکم» در آیات قرآن کریم می پردازیم.

۱- از آیه ۵۴ سوره انعام اینگونه برداشت می شود که بهترین عبارت تحیت، «سلام علیکم» است. و پیامبر اکرم را به سلام کردن به کسانی که با وجدان نادم و سنگین از گذشته شان نزد وی می آید، رهنمون می شود. بر این اساس در این آیه خداوند می فرماید با عقل و منطق نادمین سخن بگو و با روی خوش به سراغ آنها برو و علاوه بر ایجاد آرامش در آنها، بشارت سلامت و امنیت را به آنها بده. در این آیه، از واژه «سلام علیکم» استفاده شده است و خطاب به عقل انسانهایی است که از ترس از گذشته شان بابت جهلشان نزد پیامبر می آیند و عقل و منطق آنها هدف گرفته و مسیر امن و درست را به آنها نشان می دهد. علاوه بر این یک مسلمان باید به عنوان یک مربی و مبلغ، باید با برخوردی محبت آمیز با مردم، به آنان شخصیت دهد. و از تحقیر شدن شخصیت عقلانی آنها جلوگیری کند و در این جا یک رابطه منطقی با انس و محبت مبتنی بر استفاده از اسم خداوند را نشان می دهد.

۲- در آیه ۴۶ سوره اعراف واژه «سلام علیکم» توسط افرادی استفاده می شود که با سلام کردن بر «عقلانیت» انسان بهشتی که هنوز وارد بهشت نشده اند پله ثوابشان سنگین تر شده و پس از دعا و درخواست از خداوند، وارد بهشت می شوند. این افراد «اعراف» هستند. این ها از افرادی باشند که تعداد اعمال حسنه و سیئه آنها با هم برابر است و لذا نه لیاقت بهشت را دارند و نه جهنم، شایستگی آنها را دارد. در این آیه عظمت خداوند عادل را می بینیم که با استفاده از اسم خود (سلام) به اعراف یک فرصت را می دهد که بین جهنم و بهشت یکی را انتخاب کنند. در واقع اصحاب اعراف در آستانه ورود به بهشت، ضمن طمع به حضور در آن جایگاه رفیع، نگران از تغییر سرنوشت خویش می باشند و دعای اصحاب اعراف برای دور ماندن از ابتلاء به سرنوشت جهنمیان پس از مشاهده آنان، موید بر این موضوع می تواند باشد.

۳- از آیه ۲۴ سوره رعد برداشت می‌شود که فرشتگان هنگام ورود مومنان به بهشت، به مؤمنین بخاطر صبری که کرده‌اند با «سلام علیکم» به استقبال آن‌ها می‌روند و این نشان از عظمت صبر دارد که در راه خداوند انسان دارد. علاوه بر این، در آیه ۷۳ سوره زمر مشاهده می‌کنیم که اولین پیام نگهبان بهشت، به کسانی که وارد بهشت می‌شوند و سعی در سبقت گرفتن بر همدیگر را دارند، واژه زیبای «سلام علیکم» است. در این آیه فرشتگان با گفتن جمله «سَلَامٌ عَلَیْكُمْ طِبُّهُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ» در ابتدای ورود «انسانیت» به جایگاه دائمی‌اش، سعی در جلب توجه کسی را دارند که به عنوان اولین معلم آنها، اسماء را به آنها آموخته است. (آیه ۳۱ سوره بقره). در این جا، فرشتگانی را مشاهده می‌کنیم که برای توجه این انسان بسوی خودشان از واژه «سلام علیکم» استفاده می‌کنند.

۴- در آیه ۱۵ و ۳۳ سوره مریم (ع) ما سلام را در سه مورد به دنیا آمدن، مردن و برانگیختن برای پیامبران یحیی و عیسی داریم. جمله فوق نشان می‌دهد که: در تاریخ زندگی انسان و انتقال او از عالمی به عالم دیگر سه روز سخت وجود دارد، زمان ولادت، لحظه مرگ و روز رستاخیز، سه مرحله اساسی برای انسان می‌باشد. در آیه ۲۴ سوره نحل ما شاهد، فرشتگانی هستیم که هنگام گرفتن جان «انسانیت» از واژه «سلام علیکم» برای مخاطب قراردادن مخاطب و کاهش اضطراب وی با دادن وعده بهشت است. در این آیه آمده است «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَیْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ». با توجه به اینکه ملائکه برای خوشامدگویی به متقین در هنگام قبض روح آنان، از واژه «سلام علیکم» استفاده می‌کنند، روشن می‌شود که برای تحیت گفتن «سلام علیکم» بهترین است. و نشان از دادن آرامش به انسان است که او را خطاب می‌کند تا آرامش بیشتری در هنگام جان دادن بگیرد.

۵- اولین بار از لحاظ زمانی، واژه «سلام علیکم» در مکالمه بین حضرت ابراهیم و «الایبه» در آیه ۴۷ سوره مریم (ع) استفاده شده است که در آن پس از تهدید به سنگسار کردن و دور ساختن توسط حضرت ابراهیم (ع) استفاده شده است. حضرت ابراهیم (ع) در پاسخ به او بخاطر تهدید به مرگ از واژه «سلام علیکم» استفاده می‌کند. و سلامت و تهیت را برایش آرزو دارد. خوش گفتاری، برخورد نیک و سعه صدر در معاشرت با جاهلان، شیوه‌ای نیکو، گفتار ملایم و برخورد مهربانانه ابراهیم (ع) با «الایبه»، به رغم برخورد خشن و تهدیدآمیز او با آن حضرت، از دیگر موارد موجود در این آیه است. این نحوه برخورد، را در آیه ۵۵ سوره قصص می‌خوانیم: لَنَا أَعْمَالُنَا وَ لَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَیْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ: "اکنون که از ما نمی‌پذیرید، اعمال ما برای ما و اعمال شما برای خودتان، سلام بر شما ما هواخواه جاهلان نیستیم". پس از این ماجرا، شاهد سرد شدن آتش بر ابراهیم (ع) است که به امر خداوند به «بردا و سلاما» تبدیل می‌گردد. همانطور که مسیر زمان با حضرت ابراهیم (ع) به جلو می‌رویم استفاده از واژه «سلام» به جای «سلام علیکم» هنگام برخورد با فرشتگان بشارت دهنده در مورد تولد حضرت اسحق (ع) و حضرت یعقوب (ع) را در آیه ۶۹ سوره هود مشاهده می‌کنیم. در اینجا نیاز است که آیه ۶۳ سوره فرقان که آن عباد الرحمن به جاهلین می‌گویند: «وَ عِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا». با توجه به آیات ۶۳ و ۷۵ سوره فرقان مشاهده می‌کنیم که ایشان به پاداش صبری که نموده‌اند به تحیت و سلاما می‌رسند. عباد الرحمان کسانی هستند که عدم غرور و تکبر و خود خواهی، حلم و بردباری، عبادت خالصانه پروردگار، خوف و ترس از مجازات و کیفر الهی، اعتدال و دوری از هر گونه افراط و تفریط، توحید خالص، پاکی از آلودگی به خون بیگناهان، نفی زنا و بی عفتی، هرگز شهادت باطل نمی‌دهند، آلوده به لغو و بیهودگی نمی‌شوند، توجه به تربیت فرزند و خانواده خویش دارند و نهایتاً در سبقت در دین قانع نیستند. و در آیه ۸۹ سوره زخرف به پیامبر فرمان داده می‌شود از کافران روی بگرداند و بر آنها سلام کند: «فَاَصْفَحْ عَنْهُمْ وَ قُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ» که متضمن وادع و خداحافظی است. (صالحی، ۱۳۸۹: ۱۹). بر اساس

آیات ۶۹ سوره هود، ۸۹ سوره زخرف و ۶۳ سوره فرقان، می‌توان گفت که رابطه‌ای بین استفاده از واژه «سلام» یا «سلام علیکم» با شخصیت والا و روحانی گویندگان آن وجود دارد.^{۱۳} اما کیفیت و چگونگی آن هنوز نیاز به بررسی بیشتری را دارد.

نتیجه گیری

از آنچه آمد، می‌توان گفت که این واژه، در هر حال مقوله احترام را در درون خود دارد. سلام به عنوان مهم‌ترین واژه ارتباطی در بین مسلمانان که در همه روایاتی ها و برخوردهای حسنه اجتماعی، مورد استفاده قرار می‌گیرد و با به کار بردن آن حس دوستی، آشتی، محبت و الفت میان انسان‌ها جریان پیدا می‌کنند، نقش مهمی ایفا می‌کند. قانون سلام یا قانون لبخند بر این موضوع استوار است که نمی‌توان اخم کرد و سلام کرد. همچنین بین استفاده از سلام یا سلام علیکم با توجه به موارد مطروحه در قرآن مجید، بهتر است از واژه «سلام علیکم» استفاده گردد.

منابع

- اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص: ۱۹۷
- امیری شادمهری، احمد (۱۳۷۵)، ترجمه تفسیر جوامع الجامع از فضل بن حسن طبرسی، ۶ جلد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی - ایران - مشهد مقدس، چاپ: ۱، ۱۳۷۵ ه.ش.
- چوبین، حسین (۱۳۷۸). سلام در اسلام، مجله دانکده ادبیات و علوم انسانی تهران، زمستان ۸۷ و بهار ۸۸، صص ۲۳۰-۲۴۰.
- رضایی اصفهانی، محمدعلی (۱۳۸۲). درسنامه روش‌ها و گرایش‌های تفسیری قرآن موضوع: روش‌ها و گرایش‌های تفسیری، مرکز جهانی علوم اسلامی، نشر قم، ۱۳۸۲، ص ۷۷
- صالحی، علیرضا (۱۳۸۶). معانی واژه سلام در قرآن، صحیفه مبین، شماره ۴۰، تابستان و پاییز ۱۳۸۶، صص ۸۹-۱۰۲.
- صالحی، علیرضا (۱۳۸۹). بررسی مفاهیم و مواضع اسلام و مشتقات آن در قرآن کریم، فصلنامه علمی پژوهشی علوم اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان ۱۳۸۹، صص ۱-۳۳.
- طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ۲۰ جلد، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی - ایران - قم، چاپ: ۵، ۱۳۷۴ ه.ش.
- طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر جوامع الجامع، ۶ جلد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی - ایران - مشهد مقدس، چاپ: ۱، ۱۳۷۵ ه.ش.
- طیب، عبدالحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ۱۴ جلد، اسلام - ایران - تهران، چاپ: ۲، ۱۳۶۹ ه.ش.
- کاظمی سهلوانی، حسین، دیباچی، سید ابراهیم، رضایی هفتادار، غلام عباس (۱۳۹۶). بررسی معناشناسی واژه سلام در تفسیر تبیان شیخ طوسی، مجله ادب عربی، سال ۹، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۲۴۹-۲۶۰.
- کریمی، مصطفی (۱۳۸۹). ماهیت تفسیر موضوعی، قرآن شناخت، سال سوم، شماره دوم، پیاپی ۶، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، صص ۱۰۵ - ۱۳۰.
- مفردات راغب، ماده "سلم".

^{۱۳} - بررسی پیرامون این موضوع توسط نویسنده مقاله در حال انجام است.